NINA BERBEROVA
Romanul de capă şi lacrimi
Traducere diana crupenschi
UNIVERS Bucureşti 2004

Pe sora mea o chema Ariana. Când eu am împlinit vârsta de nouă ani, un an de neuitat, cu ninsori uriaşe şi foamete, ea a terminat şcoala şi a intrat în rândurile adulţilor. Era chiar în vremea când mama s-a prăpădit la Petersburg, într-o clinică rece şi pustie, în numai două luni, viaţa noastră s-a schimbat cu totul. Şi noi ne-am schimbat la fel de mult.

Până atunci, fusese apartamentul din Petersburg, bona care nu mă scăpa din ochi; aveam un tată cam ciudat, o mamă taciturnă, cu sănătatea fragilă, şubrezite de numeroase şi lungi maladii. Avusesem ceva ce semăna cu o familie, o luptă pentru existenţă. După moartea mamei, de pe o zi pe alta, totul se golise, se întunecase, se ofilise. După cea de-a doua operaţie s-a stins, a urmat o înmormântare modestă. Ariana şi-a legat părul într-o coadă la spate, şi-a prins cu ace de gămălie un petic de crep negru pe pălărie. Tatii i-a albit părul, a slăbit de ajunsese numai piele şi os şi a înnebunit, un nebun vesel, căruia adesea îi dădeau lacrimile de-atâtarâs. Am concediat-o pe bonă şi am închiriat o parte din apartamentul nostru unor necunoscuţi. Trebuia de-acum să merg în fiecare zi la magazin – o băcănie aflată pe drumul spre Gara Varşovia, de unde se putea cumpăra lapte.

Lunga iarnă a anului 1920 ne-a aflat pe toţi în aceeaşi cameră: vechea noastră sufragerie în mijlocul căreia se ridica o sobă de fontă. Serile, în încăperea asta tremura o căldură lentă, grea, şi toată viaţa noastră părea să se rotească în jurul ei. În spatele unui paravan, tata gemea şi din când în când izbucnea în hohote de râs. Glumele lui mă făceau să pufnesc de râs, în timp ce chipul Arianei rămânea nemişcat. Nici măcar ochii ei nu zâmbeau. Acolo, în spatele paravanului, tata se îmbrăca şi se dezbrăca, citea, dormea, mormăia toată ziua. În această cameră, mie şi Arianei ni se părea adesea că suntem singure pe lume. Mai ales seara, când ne culcam pe unicul divan de piele care, pe vremuri, se afla în cabinetul tatii (camera era mobilată cu obiecte desperecheate, luate din colţuri diferite ale apartamentului). Ne culcam fiecare cu capul la picioarele celeilalte, fiecare sub pătura ei. După ce luminile se stingeau, după ce mai rămânea să freamete, în spatele uşilor

sobei, doar lumina roz a focului muribund care fugărea umbrele mişcătoare pe peretele alb, abia atunci adormeam şi eu, ţinând în braţe genunchii surorii mele.

Îi încălzeam picioarele, strângându-le la pieptul meu de fetiţă. Le povesteam ce nu puteam să-i spun Arianei. Le spuneam poveşti, le susuram visele mele, le dădeam tot felul de porecle tandre. O pată albă luminoasă, proiectată de felinar sau poate de lună, tremura într-un colţ al tavanului, deasupra paravanului tatii. Plângeam încetişor, râdeam de fericire. Mi-era teamă de viaţă şi credeam în ea. Doream ceva imens şi mi se părea că sunt atât de mică. Eram prima peste tot, dar nimeni nu voia să ştie de mine.

Noaptea părea interminabilă, iar ziua şi mai lungă decât noaptea: ne culcam în amurgul întunecat şi ne trezeam în lumina vie a soarelui de mai. Ariana era acum printre oamenii mari, în acel an se transformase în adult. Braţele i se rotunjiseră frumos, chipul ei fin se alungise. Era atât de subţire, încât, atunci când se dezbrăca pentru a se spăla din cap până-n picioare într-un lighean mare şi când mă urcam pe un taburet ca să-i torn apă, îi vedeam oasele mişcându-se sub piele. Sânii ei roz-albaştri se mişcau şi ei, când dispăreau de tot (când, de pildă, ridica braţele) când se formau din nou (când se apleca).

Serile noastre, dacă tata nu se întorcea acasă, erau liniştite şi harnice. Ne făceam baie, ne spălam rufele, cârpeam sau transformam veşminte mai vechi. Uneori, când găseam în fundul vreunui cufăr un neglijeu ponosit, o pelerină demodată şi ridicolă, Ariana îmbrăca aceste haine şi se plimba în lung şi-n lat prin cameră, uitându-se în oglindă. Apoi uita s-o mai dea jos, şi astfel înveşmântată inventa pieptănături pentru noi două, punea catarame pantofilor uzaţi, se juca cu panglici decolorate, îşi imagina în aceste jocuri un misterios bal mascat la care va trebui în curând să se ducă. Ar fi vrut înceapă să trăiască, să-şi înlocuiască viaţa ei plictisitoare, sordidă, plină de lipsuri, cu o alta care se lăsa aşteptată. Cu braţul întins, cu capul dat pe spate, Ariana se lansa într-un monolog sublim şi delirant. Lacrimile îi străluceau în ochi, în timp ce eu plângeam de-a binelea. În acea vreme, pe când ea avea optsprezece ani, tot ceea ce făcea avea o semnificaţie: undeva o aştepta viaţa, o fericire neprevăzută. Destinul putea să ţâşnească dintr-o clipă în alta, trebuia să stăm pe aproape, căci atunci aveau să se deschidă în sfârşit uşile marii săli pline de lumină şi de

muzică.

Tata se întorcea seara târziu de la serviciu. Mânca o gamelă de mâncare, fără pâine, bea ceai negru, fără zahăr. Uneori ne trezea din somn zgomotul cizmelor lui grele, al căror vârf era prins de talpă cu o

10

bucată de sfoară. Uneori, se apropia de divanul nostru şi se uita la Ariana, la mine, apoi din nou la Ariana. Ea îşi deschidea ochii albaştri, îşi vâra mâna, pe care avea un mic inel transparent, între obraz şi pernă, şi spunea: „Ah, papa!” cu un ton de reproş trist. Nu era nevoie de mai mult pentru ca el să se prăbuşească într-un fotoliu şi să înceapă una dintre poveştile acelea ale lui, fără cap nici coadă: – într-o zi, Mark Twain mi-a spus: Ia ascultă, *mister*, cum ai zis că te cheamă?

În septembrie Ariana a găsit de lucru într-un muzeu şi din nou am rămas singură zile întregi.

După ce pleca ea dimineaţa, îmi începeam ziua de şoricel neobosit, de furnică truditoare. Spălam podelele, stăteam la cozi, mergeam după raţia noastră de alimente, făceam de mâncare şi spălam rufele. Uneori, când nu-mi ajungeau puterile să ridic singură oala grea de borş, o chemam în ajutor pe bătrâna contesă Rydnicka, cea cu părul scurt şi ţinând tot timpul între dinţi o pipă, care avea o cameră închiriată în apartamentul nostru. Fiecare cameră a apartamentului nostru – erau cinci cu toate – era locuită de câte o familie cu copii, cu câte o sobă şi frânghii de rufe întinse peste tot. Doar contesa trăia singură. Era nemăritată şi aştepta zadarnic permisiunea să se întoarcă în ţară.

După prânz, când tata era plecat la lucru, începeam să curăţ şi să lustruiesc din nou, chinuindu-mi

11

Imaginaţia de copil printre resturile de peşte uscat şi tocană râncedă. Apoi, îi făceam o vizită contesei, îmi vorbea despre o viaţă inaccesibilă, elegantă şi veselă, cu bărbaţi mustăcioşi, cu pelerine de dantelă, de papucei îmblăniţi, despre maica Domnului.

Ne aşezam la masă, eu şi Ariana, la puţin timp după ora cinci. „Ai putea măcar să citeşti din Puşkin, îmi spunea ea. Mi-ar plăcea să te înscriu la şcoală şi s-o luăm pe contesă ca bucătăreasă”. După vorbele astea ştiam că viaţa asta nebunească n-avea să dureze, că într-o zi aveam să merg din nou la şcoală.

La zece ani, eram puternică, aveam mâinile roşii şi vocea groasă,

purtam o bonetă finlandeză şi cizme de fetru. Scopul vieţii mele de copil era să fac rost de provizii şi să le aduc acasă.

Ariana se întorcea acasă, îşi scotea mantoul, se aşeza la masă şi, privind drept înainte, începea să-mi povestească ce făcuse toată ziua. Locul ei, la muzeu, nu era în sălile cu tablouri şi cu vizitatori, ci în camera din spate, în care se ţineau registrele şi unde tot timpul se ambalau sau se desfăceau pachete. Primea în schimbul muncii ei o raţie bună: tutun, scrumbii afumate, câteodată ceva slănină şi grâu. Ca să aduc proviziile astea, trebuia să mă duc după ele cu săniuţa noastră de copil. Şi mă înhămam la săniuţă, cu codiţele petrecute pe după

12

urechi, şi tropăiam pe străzile pline de polei, pe podurile arcuite ale canalului Catenan, frecându-mi nasul îngheţat şi înroşit de frig.

Îl cunoscusem pe şeful ei, George Serapimovici, pe colega ei Vera Sergheevna şi pe „funcţionarii muzeului" care treceau uneori pe acasă: profesorul Maximovski, paleontologul Grise, poetul Andrei Zvonkov. Dacă închideam ochii vedeam în minte foarte clar încăperea mare unde, aşezată la biroul ei de lângă fereastra înaltă, unde Ariana umplea un caiet enorm cu scrisul ei rotunjit, aplecat spre stânga, în faţa ei stătea Vera Sergheevna, într-o bluză de mătase. Toată lumea era îndrăgostită de ea, îi cunoştea pe toţi scriitorii din Petersburg şi se ducea la teatru în fiecare seară. Gherghi Sergheevici, cu o şapcă pe cap şi încălţat în galoşi de cauciuc, teribil de învăţat şi totdeauna nemulţumit, aşezat în patru labe în mijlocul cutiilor pline cu antichităţi, bombănea şi ameninţa mereu că va face plângere la Moscova.

Nu-mi imaginam vreo alternativă la viaţa noasră, care era asemănătoare cu viaţa tuturor în acest Draş care era singurul din lume – din moment ce nu cunoşteam altele – nicio alternativă la eterna foame care ne rodea, la frig, la găurile din lenjerie şi din 3 antofi, la întunericul de pe străzi şi la teamă: teama le a muri, părăsită de toţi, teama ca familia noastră

13

să nu fie despărţită, teama de spital, de gratiile închisorii şi de traista vagabondului, cum spune proverbul. Nu mai mult decât îmi puteam închipui cum arată o portocală sau ţărmul mării, pe care nu le văzusem niciodată. Şi nimeni nu-mi spusese vreodată că există pe lume cadouri dezinteresate, hoinăreli doar de dragul de a te plimba, bani la discreţie, căldură şi odihnă.

Totuşi, contesa Rydnicka venea uneori să ne vorbească despre papucei îmblăniţi şi pelerine de dantelă, îi părea rău de noi, spunea ea, că noi două eram private de atâtea lucruri, eu de „dimineaţa roz a vieţii" iar Ariana de acea poezie învăluită în ceţuri pe care contesa o iubea atât de mult.

— Bietele fetiţe, spunea ea trăgând din pipă. Bietele fetiţe, bietele flori de câmp!

Ariana se întrista şi îşi tot sucea pe deget inelul transparent. Eu izbucneam într-un hohot de râs ca la glumele lui papa, simţind (dar fără să fi mărturisit vreodată cuiva) că avea dreptate, dar nu pe de-a-ntregul, doar un pic. Şi mă temeam ca nu cumva râsul meu să se transforme în plâns.

Mai veneau la noi două domnişoare, surorile Liuda şi Tata Diukov, prietene din liceu ale Arianei. Erau înalte, frumoase, destul de pline, în momentul cel mai palpitant al conversaţiei, mă obligau să-mi astup urechile ca să nu aud ce-şi spuneau. Dar după

puţin timp se obişnuiseră cu prezenţa mea. Saşa asta! spuneau ele. Ah, Saşa asta. Şi toate în cor, toate trei, Ariana printre ele, exclamau: Ah, şmechera asta mică de Saşa! Acest Ah! se referea la îndrăzneala mea, la spiritul meu de contrazicere, la ochii mei iscoditori, la mâinile puternice care se agăţau de orice şi care se ţineau tare de ceea ce prinseseră. Era mai scundă decât Liuda şi Tata, Ariana a mea cu ochii imenşi, cu pletele ei uşoare, cu trupul fragil şi sufletul atât de deosebit încât, mi se părea mie, nu mai avea nimeni unul la fel. Din frazele lor întretăiate de râsete şi de şuşoteli, începeam să înţeleg că una dintre surorile Diukov urma în curând să se mărite. Asta însemna că avea să plece din casa părinţilor şi a surorii ei ca să se mute cu un străin. Dar înainte de asta, avea să se înscrie împreună cu el la starea civilă. Şi toate astea, toată catastrofa asta, se întâmpla pentru că ea-l iubea pe acest străin, care nici nu mai era prea tânăr, şi pentru că şi el o iubea, dragostea lor fiind principalul subiect de conversaţie pe divanul nostru, începeam să înţeleg că sora ei, care şi ea era îndrăgostită, trebuia să depăşească obstacole numeroase pentru a fi împreună cu bărbatul pe care-l iubea.

Ideea că Ariana ar fi putut să se mărite într-o zi, să mă lase singură cu tata, în vidul şi în întunericul vieţii mele, mă umplea de teroare. Am început să o

15

observ cu atenţie, şi m-am înspăimântat de ceea ce am văzut.

Am observat că se detaşa de noi, ca şi cum gândurile i-ar fi umblat aiurea. Se întorcea mai târziu, pleca mai devreme de acasă. Ieşea serile undeva, nu ştiam unde, căci nu spunea nimic despre asta. Nu mai dormea ca înainte: ştiam asta după cum respira, respiraţia ei nu mă putea înşela. Chiar şi chipul i se schimbase.

Îmi amintesc, într-una dintre primele duminici ale anului o mie nouă sute douăzeci şi unu, cum tatăl meu stătea şi scria la biroul lui, se uita la noi din când în când cu o privire indiferentă şi mai făcea câte o glumă care ne lăsa fără grai. Erau aşezate pe divan, Ariana în mijloc, Liuda şi Tata de o parte şi de cealaltă a ei. Stăteam cocoţată pe rezemătoarea stângă a divanului, apoi mă mutam pe cea dreaptă, ele mă împingeau mereu şi până la urmă m-au silit să mă aşez pe jos.

— Există, dragile mele, spuse tata, nişte animale care îşi scot din buric o ţeavă lungă şi cântă din ea melodii uimitoare.

Mă uitam fix la Ariana.

— Ce ai de te uiţi aşa la mine? întrebă ea. Liuda, împinge-o mai încolo, de ce se uită aşa la mine? Mai bine ai mai citi din Puşkin! Când îţi holbezi aşa ochii, parcă ai faţa făcută din două bucăţi! Doamne, ce urâtă o să fii când o să mai creşti!

16

Tata, râzând, mi-a încolăcit cozile pe mâna ei:

— Urâtă, dar practică şi nebună!

— Practică şi nebună, precum răposatul ei tată, a spus tatăl meu liniştit, ridicându-şi nasul din foile pe care le citea.

Continuam să mă uit fix la ea, încremenită de spaimă în faţa viitorului ei şi al meu. Era o teamă pe care nu o puteam mărturisi nimănui. Din nou, încercam să mă furişez între ele, care mă lăsau, mă gâdilau, îmi acopereau faţa cu o pernă. Voiam să înţeleg de ce o iubeam atât de mult şi de unde îmi venea spaima asta că am s-o pierd, dorinţa de a fi cu ea. Îmi amintesc bine de seara aceea. Era chiar seara acelei nopţi uimitoare în care noi două am rămas, în sfârşit, singure, în spatele paravanului răsunau sforăiturile tatălui meu, soba se stinsese de mult timp, era frig. Vedeam pata albă a pianului deschis pe care Liuda, în chip de adio, cântase un vals de Chopin. Din timp în timp, se mai auzea un zgomot din grămada de vase murdare: nu avusesem curajul să spălăm ceştile şi farfuriile la ora aceea târzie.

Am strâns la piept picioarele ei subţiri şi reci şi am întrebat-o încet de tot:

— Le iubeşti? Le iubeşti mult de tot?

— Pe cine? pe surorile Diukov?

— Le spui tot ce-ţi trece prin minte? Se mişcă puţin.

18

— N-am pe nimeni căruia să-i pot spune tot ce-mi trece prin minte.

— Mie mi-ar plăcea să-i pot spune totul cuiva. Vrei să-ţi spun ţie?

Am simţit că se pregătea să se eschiveze cu o glumă, cu o vorbă de spirit, dar s-a răzgândit.

— Mie poţi să-mi spui totul, zise ea.

— Da, dar ar trebui să faci şi tu la fel. Deodată, îmi întinse mâna sub cuvertură şi îmi strânse încetişor degetele.

— De ce nu eşti tu mai mare, S aşa? întrebă ea, vorbind aproape cu voce tare. Ai fi prietena mea cea mai bună, cea mai apropiată.

Am încremenit, cu respiraţia tăiată.

— Atunci?

— Atunci, mai întâi sunt prietenă cu Tata şi cu Liuda, şi apoi cu tine. Poate e mai bine, ce ştiu eu. În viaţă, sunt momente în care nu mai ai nevoie de o prietenă.

— Adică n-o să mai ai nevoie de mine?

— Tu eşti sora mea. Se întâmplă să ai nevoie de altceva, ceva deosebit, serios. Tot ce a fost înainte pare atât de copilăresc.

Mă aşezai pe pat în capul oaselor.

— Eşti îndrăgostită? am strigat eu, terorizată, şi pe loc începură să-mi curgă lacrimile pe faţă şi pe obraji.

19

— Şşt, ce-ai de strigi aşa? O să-l trezeşti pe papa. Vino, culcă-te aici lângă mine.

M-am strecurat lângă ea şi am tăcut pentru un timp. Până atunci nu-mi mai propusese niciodată să mă culc lângă ea. Îmi era atât de bine, lumina pătrunse în cele mai întunecate colţuri ale sufletului, şi nu doream decât un lucru, ca această noapte să nu se mai termine niciodată. Trupul Arianei emana căldură; ceafa ei mirosea frumos a săpun, părul ei avea un parfum suav. Întinsă lângă mine, în cămaşa de noapte lungă cu guler înalt şi mâneci lungi, mă atingea cu umărul ei, cu

genunchiul ei.

— Spune-mi, cum e el? am întrebat, pătrunsă de teroare şi de fericire.

— Cum e? Nu e deloc uşor de povestit, zise ea, şi parcă vorbea cu ea însăşi. Lucrează într-un teatru, vrea să scrie pentru un teatru, vrea să ajungă regizor. Dar e însurat, şi trăim aşa.

N-am înţeles prea bine ce voia să spună cu asta, dar n-am îndrăznit să o întrerup cu alte întrebări.

— Nu are propriu-zis de lucru, nu primeşte raţie. Papa nu va fi niciodată de acord. Şi apoi, e un bărbat foarte ciudat, special, deloc frumos. Ai să-l vezi.

— Te iubeşte?

Ea suspină, respiră ceva mai tare.

— Da, Saşa, spuse ea îndepărtându-se brusc de mine, mă iubeşte şi îl iubesc. Şi am hotărât să trăim împreună.

20:

Când nu vorbeam, ne auzeam inimile sub pătură, inimile noastre ale căror bătăi aveau ritmuri diferite. Am adormit în acelaşi timp şi am avut un vis. Am uitat amănuntele, nu-mi amintesc decât parfumul, emoţia din care era ţesut de la un capăt la altul, angoasa de a vedea un necunoscut apărând în camera noastră, între sobă şi paravan, apoi dispărând pe străduţele unui oraş care semăna cu Petersburgul. Nu mai ţin minte sensul acestui vis, şi probabil că nici nu avea vreunul, la fel ca majoritatea viselor. Mi-a rămas doar un gust uimitor, un nod misterios în gât a cărei apăsare încă o mai simt şi acum. Despre acest bărbat ştiam în visul meu că este soţul Arianei şi în jurul lor se învârtea mecanismul primitiv al acestui vis de copil care era, într-un fel de neînţeles, legat de întreaga noastră viaţă, de descompunerea Rusiei, de tot ceea ce era mai rău, mai bestial, mai angoasant în realitatea înconjurătoare. Părea să se afle într-o relaţie strânsă, inexplicabilă şi terifiantă cu moartea mamei, cu frigul şi foamea, cu moartea fratelui meu mai mare, împuşcat cu puţin timp înainte de a muri ea, cu nenorocirile contesei Rydnicka.

Numele lui era Serghei Sergheevici Samoilov. L-am văzut pentru prima dată într-o noapte de iarnă. Seara începuse de câtva timp, dar nu-i vedeam sfârşitul. Ariana, care se pregătea să plece la

21

concert, îşi înnoda panglicile pălăriei în faţa oglinzii. Roşea, se

însufleţea, vorbea o mie de nimicuri). cu mine şi cu tatăl meu, târându-şi picioarele în cizmele grele de fetru. A sunat cineva la uşă; cu glas grăbit, ne-a spus că venise să o caute Serghei Samoilov, un prieten al poetului Andrei Zvonkov şi prieten apropiat al Verei Sergheevna.

— Logodnicul tău? a întrebat papa, făcând o. strâmbătură.

Am înţeles încă de la această primă întâlnire că Ariana se desprinsese de lumea militarilor şi a funcţionarilor, preferându-le liberi-cugetătorii din jurul universităţilor, al muzeelor, a cercurilor literare sau al micilor teatre, am înţeles încă de la această primă întâlnire.

Înlănţuirea marilor şi a micilor noastre nenorociri o dusese în larg, spre un alt ţărm, aproape de Samoilov. Cred că tata a înţeles pe loc. L-a salutat pe Samoilov cu un surâs înainte de a i-l prezenta tatii, în picioare, nemişcată în colţul meu din spatele sobei, lângă dulap, nu-i slăbeam din priviri pe cei doi, uitând de restul lumii.

Samoilov avea vreo treizeci de ani. Era blond, adus de spate, cu nasul roşu, dinţii stricaţi, privirea inteligentă şi ochii vii. Era un tânăr care nu părea a fi primit nici cea mai mică educaţie, căruia părea că nu-i pasă de alţii, vorbea fără să asculte, venea pe

22

neaşteptate şi pleca oricând avea chef. Nu ştia să păstreze întotdeauna distanţele cuvenite, şi în umerii lui încovoiaţi şi în fruntea bombată puteai desluşi un fel de încăpăţânare, îmbrăcat într-un pulover cenuşiu şi într-un palton vătuit, fără să-şi dea şapca jos de pe cap, aştepta în picioare ca Ariana să-şi pună mănuşile.

— Trebuie să-ţi spun cu toată sinceritatea, anunţă tata un minut mai târziu, să nu te laşi indus în eroare: fata mea are un ochi de sticlă. Sărăcuţa mea Ariana, i s-a întâmplat aşa o nenorocire când era mică! Dar doctorii au făcut treabă bună, nici nu ştii care e adevărat şi care e fals.

Samoilov se uita la el cu o curiozitate neascunsă.

— Ei bine, ce fel de ocupaţie ai dumneata, tovarăşe Samoilov? întrebă deodată tata, cu un surâs! blând, gata să se aşeze într-un fotoliu că se vor

[

I bească în voie.

Dar Samoilov şi Ariana erau deja pe cale să plece. Faţa ei era strălucitoare, de nerecunoscut.

— Aş vrea să fiu regizor de teatru, să pun piese în scenă, să ajung om de teatru, zise Samoilov foarte serios, scriu tot felul de mici chestii amuzante, mă străduiesc, începe deja să meargă, nu plec de la zero… Cel mai mult îmi plac spectacolele poetice.

În picioare în colţul meu de după dulap, mă uit tam la el cu ochii mari.

23

— Aici ce avem? O fetiţă sau un băieţel? întrebă el deodată, şi îmi întinse un deget în loc să-mi dea mâna.

— O fată, am zis eu cu voce tare?

— Şi te cheamă, fără îndoială, Ira sau Kira? întrebă el, cu aceeaşi voce.

— Nu, mă cheamă Saşa, am zis eu cu fermitate.

— Bună, Saşa, strigă el simplu, deodată foarte aproape de mine, şi îmi scutură mâna.

Un minut mai târziu, plecaseră.

— Bună, Samoilov, am zis eu cu mândrie, fără să ştiu dacă mă mai auzise.

Tata nu se uita spre mine. Luă un pahar fin, de un albastru deschis, care stătea pe chiuvetă pentru că ne foloseam de el când ne spălam pe dinţi, şi îl aruncă cu toată puterea în oglinda de deasupra şemineului. Se auzi un zgomot teribil şi paharul se sparse în mii de bucăţi care se risipiră prin cameră, în mod inexplicabil, oglinda a rămas întreagă, încă se mai vedea, pe fondul înceţoşat şi tulbure, lampa, scânteierea foiţelor de staniol colorat, uşa închisă, totuşi pieziş. Tata s-a retras în spatele paravanului, s-a lungit pe pat şi a izbucnit în râs, sau poate în hohote de plâns: niciodată n-am putut face diferenţa, în timpul acelei nopţi, oglinda s-a crăpat.

În seara aceea am adormit foarte greu. Contesa Rydnicka, aşezată la capătul divanului, tricota un

24

fular liliachiu cu ciucuri. A trebuit să-mi adun tot curajul ca să nu plâng şi să nu încep să mă destăinui.

— Şi uite, fermecătoare copilă, spunea contesa, în seara aceea pentru prima dată am fost cu el în insule. O trăsură superbă ne aştepta jos. Aveam o rochie de muselină decoltată de culoarea şampaniei şi un pandantiv cu diamante şi ametiste. Pe vremea aceea moda cerea o coafură cu coc şi bucle, şi fiecare buclă era parfumată. Se înfigea în păr

un pieptene cizelat, cizelat, teribil de cizelat, cu strasuri.

Apoi a plecat. Rămăsesem cu ochii la locul în care fusese aşezată: o aşteptam pe Ariana. S-a întors când eu adormisem deja. Mi s-a părut că cineva se furişa sub cuvertură. Vocea şi mâinile îi tremurau pe când îmi şoptea:

— Saşa, Saşa, trebuie să dormi, Saşa. Nu dormi? De ce? trebuie să dormi. Vino la mine în braţe, Saşa. Nu ştiu ce se întâmplă cu mine, iartă-mă. Nici eu habar n-am ce-i cu mine.

Dar nu am luat-o în braţe, nu am plâns împreună cu ea. În noaptea aceea am fost dură, şi chiar îmi plăcea puţin insensibilitatea asta. M-am crispat, m-am împins în perete, m-am prefăcut că dormeam.

Zilele îmi treceau ca mai înainte, spălând rufele, stând la cozi, cumpărând zahăr de la cei care-l vindeau la mâna a doua, în a treia curte de pe strada

25

Troţki, coborând în pivniţă să aduc lemne din grămada din care tot fura cineva, plângând în timp ce număram buştenii. O viaţă dură, rece, obscură dincolo de ceea ce puteam eu suporta. A treia iarnă, cea mai lungă, cea mai tristă. Ariana îmi spunea „Ar trebui să citeşti din Puşkin" iar mâna tatălui meu, ca o înotătoare de animal marin, se odihnea pe biroul la care scria şi mânca, cu privirea fixată undeva drept înainte. Serile nu mai erau ca înainte: Ariana era plecată aproape în fiecare seară, de fapt nici nu mai trecea pe acasă după ce ieşea de la lucru. Se întorcea târziu, când noi deja eram adormiţi, şi câteodată întoarcerea ei mă trezea din somn.

Într-o seară, la începutul lui martie (răcisem la primul dezgheţ, şi stăteam în casă, cu o compresă în jurul gâtului) cum tata nu era acolo, Samoilov a venit la Ariana, pentru a doua oară, care avea să fie şi ultima oară. Nu venise singur, era cu Zvonkov şi Vera Sergheevna. Toţi patru au stat de vorbă bând ceaiul pe care-l încălzisem pe sobă, mâncând pâine neagră, fumând.

În seara aceea, în camera noastră a fost o atmosferă caldă, o aparenţă de intimitate. Oglinda crăpată fusese acoperită cu un tablou vesel, cu culori vii, pe care i-l dăruise Arianei o prietenă pictoriţă, lampa o acoperisem cu un abajur nou pe care îl făcusem cu mâinile noastre. Pe masă pusesem o faţă de masă

26

I curată şi, într-o vază, o floare mare uscată, roz, nu mai ştiu dacă adevărată sau artificială.

Ea e Saşa, spunea Ariana, prezentându-mă tutu-Iror, iar eu întindeam cu stângăcie mâna dreaptă, roşie ca şi obrajii roşii din cauza compresei.

Pe urmă, m-am dezbrăcat încetişor şi m-am culcat. Fără să-mi acorde cea mai mică atenţie, invitaţii au continuat să vorbească volubil cu voce tare, să-şi bea ceaiul şi să mănânce cartoanele de pâine, să declame versuri. Ai fi zis că era Ariana cea de altă dată, dacă n-ar fi fost ţigara din mâna ei fină şi cârlionţii pe care şi-i făcuse, care m-au şocat în mod dureros.

Vera Sergheevna, înaltă şi plată, frumoasă, în ciuda ochilor saşii, vorbea mai puţin decât altele, dar ghicisem că ea dădea tonul conversaţiei. Zvonkov şi Samilov se tutuiau. Zvonkov a citit multe poeme, ale lui, după câte am înţeles. Le recita într-un fel cântat, şi astfel spuse mi se păreau sublime. Abia tăcuse, că Samoilov a luat cuvântul, iar vocea sa a devenit cântătoare, la rândul său. Se făcu linişte, toată lumea îl asculta. Dar dintr-odată s-a oprit, spunând că nu era capabil să continue.

Mai întâi, putea să inventeze orice, dar nu avea habar cum să facă să rimeze două cuvinte. Avea totuşi, era evident, ceva în minte, ceva căruia trebuia să-i dea o formă, ceva care-l chinuia, care probabil

27

r că se copsese de mult timp acolo, o reprezentare că) reia chiar îi găsise un titlu: l (

Capa găurită

„> 7

O scosesem dintr-un cufăr vechi care prinsese rădăcini în casa bunicului. Mirosea a naftalină şi ni se părea foarte mare. Poate pentru cape vremuri bărbaţii erau mai înalţi şi mai puternici. Ia uite, e plină de găuri! Demodată, roasă de molii, este, totuşi, magnifică. Poţi să te înfăşori în ea din cappănă-n picioare ca să te aperi de frig. Trebuie s-o punem la aerisit, a stat prea mult în fundul, cufărului.

Acum mulţi ani, în pădurile Manciuriei, în apro *Piere de Port-Arthur, părinţii noştri ne înveliseră în mantaua asta, pe mine şi pe tine. Eram copiii, ne era frig în stepele coreene. Taţii noştri nu s-au mai întors, noi am revenit doar cu mamele noastre. Mamele noastre cu ochi cenuşii, cu părul deschis la culoare, ne-au crescut pe amândoi.*

Apoi, nenorocirea rusă s-a abătut şi asupra lor, şi ele s-au prăpădit amândouă; n-au supravieţuit acelor veri, acelor ierni. Le-am îngropat şi am înfipt pe mormintele lor nişte cruci simple de lemn.

Văzuserăm totul, nu ne mai era teamă de nimic, şi aveam să mai vedem şi altele. Viaţa ne-a luat speranţele, rugăciunile le uitasem cu totul. Toate

28

*acestea au dispărut fără urmă. De atâtea ori ţi-ai învelit picioruşele în capa asta veche, de atâtea ori m-am înfăşurat în ea ca să te fac să râzi, închipui*ndu-*ne că sunt Copilul Harold de altă dată. Spune-mi, nu cumva cu această capă l-a acoperit Iosifpe Maria şi pe copilul Iisus pe drumul Egiptului? Sau o fi fost mantaua lui Don Quijote? Doar dacă nu cumva aparţinuse zeului nostru, Cervantes în persoană? îţi aminteşti, o înfăşură pe braţul lui mutilat, şi-o ridica pe ochii orbi, în timp ce îl urmăream plângând şi el nu ne mai putea vedea? Sau era capa regelui Lear, alergând prin faimoasa furtună?*

Astăzi, vremurile s-au schimbat. Trebuie să plecăm, eu într-o parte, tu în alta. Vom rupe capa asta în două. E un pic demodată, parcă ar fi o veche pelerină, dar ce contează! Mă duc să mă pierd în spaţiile ţării mele morocănoase şi crude. Nu pentru că mi-ar plăcea să trăiesc acolo, dar alt drum nu există. Adio!

Tu ia jumătatea cealaltă a acestui veşmânt de două mii de ani şi du-te departe de aici, de mine, de noi. Aleargă fără să te mai uiţi în urmă, dincolo de mări şi munţi, către alte pământuri. Nu te teme să rămâi singură, nu te teme să rămâi orfană. Trăieşte ca păsările, ca vântul. Salvează-i i tânăra, frageda ta viaţă! Pleacă în Africa, în Australia, în Asia, ia

29

tu una dintre cele două Americi. Fugi de aceste locuri sinistre şi terifiante

Acoperindu-ţi chipul frumos

Cu capa plină de găuri

Aveam, fără îndoială, o febră puternică. Auzeam vocea înaltă a lui Samoilov. Vorbind, se legăna uşor.

Uneori declama un iamb de trei picioare, precum „dar alt drum nu există". Şi, la sfârşit „una dintre cele două Americi". Dar nu putea scrie poezii şi, bineînţeles, acesta nu avea să vadă niciodată lumina zilei. Totuşi acest poem, în penumbra marii încăperi calde şi afumate, a

existat timp de câteva minute, şi chiar după ce Samoilov a tăcut, cei trei care-l ascultam şi chiar eu, cea de a patra, am continuat să-i auzim cadenţa, ritmul.

— E bun, zise Zvonkov, foarte bun. Mi-l dai mie?

— Cu dragă inimă, fă ce vrei cu el, îi spuse Samoilov.

Urmă o linişte care mi se păru infinită, o linişte în care îmi ţiuiau urechile.

Un vânt muşcător mă lovea drept în faţă. Petersburgul acelor ani îmi apărea ca desenul unui arhitect, trasat pe zăpadă. La colţul celor două canale îngheţate, aproape de un mic pod de piatră ca spinarea unui măgar, vedeam un afiş mare: la teatru se juca, a mia oară, piesa lui Samoilov. Vântul făcea să pocnească afişul care se rupea ca o veche.

30

capă. Prin găuri, se vedea un apus de soare roşietic. În camera afumată, se citeau versuri despre un apus de soare roşietic. Cineva le deforma cu bună ştiinţă, cu obstinaţie, şi Vera Sergheevna, palidă, care se uita cruciş, degeaba îl îngâna pe Zvonkov, care insista.

Noi care suntem fiii lui Alexandre Blok Noi nu avem forţa să uităm…

Să uităm ce? Spitalul rece în care murise mama? Pâinea noastră cea de toate zilele, acea pâine rotundă şi grea, nu prea coaptă, cu o consistenţă ca a nămolului? Steaua verde solitară care strălucea în luna mai a anului trecut deasupra Senatului? Această stea am luat-o cu mine în somn, ca şi cum aş fi furat-o.

Târziu în noapte, am deschis ochii. Tata, în cămaşă şi chiloţi, în picioare, spunea ceva lângă paravanul lui. Ariana era aşezată lângă masă, despletită, cu obrajii rumeni, cu braţele întinse pe masă. Domnea în cameră o dezordine indescriptibilă. Am închis ochii, fără să mă mişc.

— Dacă are intenţii oneste, să nu se mai ascundă. Să vină şi să te ia de soţie, spunea tata, care fără îndoială repeta asta pentru a zecea oară. Pe unde staţi? Unde te duce? Şi apoi, cine e omul ăsta? Răspunde-mi, cine e? E actor? Sufleur? Poate

31

acrobat? Trapezist? Mi-ai explicat vreodată cu cine am de-a face?

Vocea îi era sugrumată de emoţie, dar de data asta Ariana îşi recapătă suflul.

— Am să plec în curând cu el, spuse ea calmă. Trăim aşa, fără să ne căsătorim, fiindcă el e însurat.

Tata scoase o exclamaţie, apoi se făcu linişte în cameră. Mi se făcu frică. Am deschis ochii şi m-am aşezat pe pat. În acel moment, simţeam că nu mai iubesc pe nimeni în lumea asta. Cât despre Ariana, ea mi se părea complet străină. Doborâtă de această descoperire, m-am uitat fără să spun nimic în jurul meu şi am izbucnit în lacrimi.

Nu avea cum să nu observe starea mea. În seara următoare – era ultima ei seară împreună cu noi – singură cu mine, ca pe vremuri, aproape că nu-mi adresa niciun cuvânt, îşi aranja lucrurile într-un sac de pânză, purtându-se ca şi cum nu eram acolo, şi nici măcar nu-mi explica de ce ne părăsea, ca şi cum totul ar fi fost atât de clar. Stăteam în picioare lângă fereastră.

— Unde te duci pe vremea asta? *Zăpada* moale cădea, în fulgi uriaşi.

— A, nu este departe, zise ea. Cât e ceasul? Era şase fără cinci.

— Să-i dai tu scrisoarea asta tatii.

Am simţit ceva mişcându-se în mine cu putere.

M-".

32

— Deci n-ai să te mai întorci niciodată? am întrebat. Ce-o să se aleagă de mine?

— Doamne, parcă ai fi un copil mic! O să vii la mine.

— Nu e adevărat, n-o să fie aşa.

Se aşează pe pat şi îşi ascunse faţa în mâini.

— Am înţeles, zise ea, ca pentru a se justifica, şi; vorbind ca şi cum vorbele astea nu erau pentru mine, am înţeles că viaţa nu e asta (arătă camera, obiectele din jur) nici tu, nici el (arătă paravanul). Viaţa e altceva, fără nicio legătură cu asta.

— Viaţa e Samoilov cu capa lui găurită, am spus eu brusc.

Ea zâmbi.

— Da, e capa găurită, într-o zi ai să-ţi aminteşti de mine, de vorbele astea, de toată seara asta. Nu-i aşa, Saşa?

— Nu pleca, am zis eu cu o voce care de-abia se auzea, nu pleca, Ariana. Fă în aşa fel să poţi rămâne.

— Nu pot să fac altfel.

Nu înţelegeam. Hohoteam pe pervazul îngheţat al ferestrei, ea mă săruta pe păr, mă strângea la piept. Nu-mi amintesc nici cum ne-am

spus adio, nici cum am rămas singură în lumina lămpii care strălucea în tavan şi liniştea care-mi apăsa sufletul. Tata s-a întors târziu, ca de obicei. Am sărit în întâmpinarea lui. Se opri la doi paşi de mine.

34

— O scrisoare, i-am spus eu, ţi-a lăsat o scrisoare, papa.

— Ah! exclamă el din nou, cu un ton brusc. Şi ce scrie în scrisoarea asta?

Am simţit cum întregul meu chip tremura sub privirea lui.

— A plecat, papa, am zis eu în cele din urmă.

— Ah! Atunci, la ce bun să citesc scrisoarea? Dacă totul s-a sfârşit, nici nu merită osteneala. Ce contează sunt faptele, iar faptele le cunoaştem! La naiba cu scrisoarea!

Cu piciorul, deschise uşa sobei şi aruncă scrisoarea în flăcări. Fără să-şi dea jos pălăria, galoşii, paltonul acoperit de zăpadă, se duse în spatele paravanului, se aşeză pe patul lui şi rămase acolo, nemişcat.

Timp de câteva zile ne-am ascuns nenorocirea. Până la urmă, contesa Rydnicka află şi veni ca să „plângem împreună".

— Nu se poate, nu se poate să faci aşa ceva, spunea ea, suflând fumul din pipă. Tinereţea înseamnă flori, dragoste, frumuseţe. Dar viaţa smulge petalele, striveşte mlădiţele tinere… Tragedia unui tată nu se poate descrie în cuvinte.

Ce spunea contesa mă lăsa perplexă, fiindcă nu înţelegeam nimic din discursul ei.

Ariana se mutase în apropiere, pe strada Razezjaia, şi în anul acela am întâlnit-o de două ori.

35

Purta la gât o panglică de catifea şi îşi făcuse o pălărioară de piele. De fiecare dată când am întâlnit-o, s-a arătat bucuroasă şi emoţionată, m-a îmbrăţişat, m-a întrebat ce mai face, dacă mergeam la şcoală, dacă-mi aminteam de ea (ca şi cum aş fi fost un copilaş de cinci ani, ca şi cum, la unsprezece ani cât aveam, aş fi putut s-o uit). Dar sensibilitatea aceea pe care-o avusese totdeauna faţă de mine dispăruse. Acum îmi vorbea ca oamenii mari, care nu trăiesc în preajma unui copil şi nu sunt obişnuiţi cu copiii. Eu îmi dădeam aere, doar ca să o fac să înţeleagă că nu mai eram fetiţa de altă dată, care dormise cu ea împreună pe micul nostru divan de acasă: eram la şcoală, citeam cărţi, viaţa nu mai avea niciun mister pentru mine, înţelesesem deja foarte multe lucruri. Astfel, stăteam la colţul străzii,

lângă papetărie, minţindu-ne una pe alta.

Până la urmă m-am dus la şcoală cu adevărat. Apoi Ariana s-a mutat pe celălalt mal. Un an mai târziu, sora tatii ne chema în Franţa, încălţaţi cu pantofii noştri daţi de la stat, purtând paltoanele croite din vechi uniforme de soldat şi cămăşi dintr-un fost cearşaf, am sosit la Paris, ducând în braţe un coş de veselă din sârmă de aluminiu şi nişte boccele în care ne luasem pernele pe care dormeam.

II

Paris. Paris. Cine spune acest cuvânt, spune mătase, eleganţă, trândăvie; ceva strălucitor, viu, acidulat, ca şampania. Tot ce ţine de Paris e frumos, puţin ameţit, dantelă peste tot; auzi câte o fustă foşnind la fiecare pas. La auzul acestui cuvânt, urechile încep să ţiuie, ochii să vadă dublu. Merg la Paris. Sosim la Paris. Acum trăim la Paris… Dar ceea ce am văzut în prima zi nu semăna nici a mătase, nici a dantelă, nici a şampanie.

Imaginaţi-vă un om care în sfârşit a ajuns pe Lună. Se aşteaptă să vadă acolo un deşert maiestuos, redutabil, masive muntoase moarte, cariere de piatră, un cer care nu seamănă cu nimic. Deodată îşi dă seama de faptul că vede în faţa lui zidul cu tencuiala căzută a casei de vizavi, că plouă, că din curte emană un miros urât… Când am aruncat o privire pe fereastra apartamentului parizian în care stăteam, mi s-a părut că nimic nu se schimbase: era al

39

mosfera unei periferii de mare oraş, cu multe cerşetoare care arătau deja bătrâne; o stradă crepusculară, tăcută, în care scotea fum coşul unui spălătorii. Se vedea insigna albastră a unui instalator. Sus de tot, o fereastră cu o perdea de tul ruptă şi, în spatele ferestrei, un bătrân care îşi aşeza proteza dentară în gura plină de bale. Deasupra, o fâşie fină, ca un eşantion al cerului local, un cer cenuşiu, apăsător. O stradă asemănătoare, săracă şi pustie, pe care urcă o fetiţă aproape la fel de urâtă ca mine (sau poate că sunt eu cu nelipsitul coş de provizii), într-un colţ al coşului, o bucată de carne de vită, roşie şi tare. Trece un muncitor, cu o sticlă de vin în buzunar, desenându-se sub haina diformă. Şi din nou nimeni şi nimic. Un bâzâit surd urcă din fabrica de mezeluri. Din când în când, zgomotul se face mai tare: asta se întâmplă pentru că s-au deschis uşile. Atunci, în tot cartierul, chiar şi în case, se răspândeşte o duhoare fetidă şi vâscoasă.

Am locuit pe strada asta nu un an, nu trei, nici cinci, nici măcar

zece. Am stat acolo şaisprezece ani din viaţa mea, privind pe ferestre, respirând fumul negru de la fabrică. Ani atât de asemănători între ei încât au sfârşit prin a se confunda, pendula oscilând de la primăvară la vară, de la toamnă la iarnă, formând dreptunghiul invariabil al timpului, în mijlocul căruia, ca într-o cuşcă, ascultam cu

40

O egală umilinţă zgomotul fabricii şi liniştea. duminicii.

Am văzut unele lucruri ofilindu-se, ruginind, decolorându-se, am văzut pălind culoare azurie a insignei instalatorului. Altele, dimpotrivă, au fost renovate, spălate, vopsite. Dar în locuinţa noastră în care, zi de zi, radioul urla un vals de Strauss şi unde o pisică neobosită se juca cu propria-i umbră, în camera noastră în care în fiecare seară îmi desfăceam patul pliant într-un colţ, de-a curmezişul, aşezat ca pentru un mort, nu se schimba nimic. Lucrurile erau menţinute într-un echilibru precar şi aşteptau să se prăbuşească într-o zi, poate într-o zi când noi nu vom mai fi acolo. Doar cu noi se petreceau schimbări: Varvara, sora tatălui meu, pe care noi o cunoscusem când încă era o femeie tânără, spre patruzeci de ani, care nu-şi petrecuse nicio zi din viaţa ei de adult fără să muncească sau fără să aibă vreun iubit, a îmbătrânit sub ochii mei. Totuşi, încă mai făcea menajul, ceruia podelele şi spăla vasele în casele unor oameni care o plăteau pentru asta.

Seara, veneau la noi, ca şi altă dată, prieteni, locotenenţi şi căpitani, care altă dată fuseseră viguroşi, cu părul neted şi dat cu briantină, iar acum erau nişte bătrânei înţelepţi, care, ca şi Varvara, aveau mâini de muncitori, aspre şi enorme.

Tatăl meu, care timp de şapte ani a fost paznic într-un parking cu mai multe niveluri, apoi comisio

42

n-ar într-o patiserie, acum nu mai avea de lucru. De, altfel, nici măcar nu mai căuta, pentru că nu mai putea munci. La el nu auzeai altceva decât poveştile lui fără cap şi coadă, aceleaşi hohote de râs care semănau cu plânsul, aceleaşi aiureli. Dar la sfârşitul fiecărei glume adăuga acum o frază lacrimogenă la adresa mea: „Oh, fiica mea, oh, Cordelia mea!” Când nu eram acasă, o pronunţa în gol, în direcţia locului în care presupunea că ar fi trebuit să fiu.

Eu m-am schimbat, bineînţeles, mai mult decât ceilalţi: aveam treisprezece ani când am ajuns la Paris, acum aveam douăzeci şi nouă.

Din tinereţea mea nu mai rămăsese nimic. Fusesem o fetiţă urâtă, colţuroasă şi musculoasă, apoi devenisem o fată palidă şi robustă. Destul de repede, am căpătat un chip fără vârstă, o dată dispărută prospeţimea şi puritatea chipului meu cu pomeţii proeminenţi. Deşi aveam o stare a sănătăţii perfectă, începusem să semăn cu mama mea aşa cum mi-o aminteam, bolnavă şi deznădăjduită. Mâinile mele, altă dată atât de îndemânatice, au devenit mari şi palide ca ale unei femei care tocmai a născut.

Ajunsesem la vârsta de treisprezece ani, curând aveam să fac treizeci, şi totuşi aveam adeseori impresia că sunt aceeaşi, că nu am învăţat nimic, că n-am descoperit nimic, că n-am câştigat nimic pe care să nu-l fi avut *de acolo* deja: cunoaşterea vieţii.

43

disperarea singurătăţii, misterioase sentimente elevate. Lacrimile, visurile, curajul, tot ceea ce ascundeam de toată lumea, le adusesem cu mine. Toate acestea îmi fuseseră date în Rusia, şi de atunci nu m-am schimbat nicio fărâmă.

Totuşi, viaţa mea era la fel ca a celorlalţi: se terminase goana lupului între capcane pentru a găsi mâncare şi adăpost, în noul oraş, puteai avea o existenţă omenească: puteai să munceşti, să-ţi câştigi pâinea, să te descurci. M-am dus la şcoală, dar a trebuit să renunţ doi ani mai târziu ca să o ajut pe Varvara în casă. Se ocupa cu croitoria, iar eu am muncit sub comenzile ei un timp destul de îndelungat. M-a învăţat să calc, să cos, să fac butoniere, în schimb, o dată pe an, îmi făcea o rochie nouă din stofă groasă de lână, o rochie pe care o contemplam cu grijă, în secret, luni de zile înainte de a o îmbrăca prima oară.

La douăzeci de ani, m-am angajat la atelierul de călcat al spălătoriei din colţ. Afacerile Varvarei nu mai mergeau, într-o tristă duminică de iarnă, cu puţin înainte de Crăciun, a mers să servească într-un restaurant rusesc şi i s-a oferit de lucru acolo. Câteva luni mai târziu, alunecând pe jos pe când ducea în mână un platou cu peşte, şi-a rupt un picior şi a rămas infirmă pe viaţă. A trebuit să se mulţumească să spele vasele în bucătăria restaurantelor, apoi să facă menajul în casele oamenilor.

44

Eu am devenit călcătoreasă. Nouă ani, de dimineaţa până seara, am călcat rufele altor oameni. Am învăţat să stau în picioare zece ore

pe zi. Îmi luam regulat salariul. De atunci, am ştiut că toate călcăto-resele şi spălătoresele pun bani deoparte, ca şi funcţionarii din birouri, actorii, chiar şi miniştrii. Aşa am făcut şi eu. Îmi plăcea această idee care până atunci îmi fusese străină: să păstrez o parte din banii câştigaţi cu sudoarea frunţii, pentru… Dar pe atunci habar nu aveam ce aveam să fac cu ei.

La început îmi plăcea spiritul războinic ce domnea în apartamentul nostru, care era cu totul altceva decât atmosfera din cavernele noastre din Petersburg. Seara, când în faţa unei ceşti de ceai invitaţii vorbeau cu toţii în acelaşi timp, aveam impresia că a doua zi trebuia să aibă loc o bătălie, şi că eram acolo într-o tabără militară. Nu auzeam decât: „Generalul ordonă adunarea…", „domnii ofiţeri superiori au hotărât că…" „husarii celebrează azi sărbătoarea regimentului lor". Mă uimea faptul că aceşti oameni cu feţele cenuşii, cu mâinile murdare, nu aveau capetele acoperite cu caschete cu panaş, nici nu erau îmbrăcaţi în uniforme albastre şi liliachii, nici nu li se auzeau clinchetind pintenii sau săbiile. Aveau propria lor viaţă, ruptă de lumea din jur, dar susţinută de prietenia care exista între ei. Întotdeauna găseau vreo Maria Ivanovna, Eugenia Lvovna sau

46

Irina Alexandrovna care să nu vrea compania nici unui alt bărbat. Dădeau recepţii, tombole, dineuri tradiţionale, se rugau împreună la biserici la marile sărbători, când îşi bombau cu mândrie piepturile, cântând împreună cu corul. Dar esenţialul erau aceste discuţii militare de un vid ameţitor, deşi, pentru ei, erau pline de sens: era evocată înfrângerea de la Ekaterinoslav, pierderea Perekopului, evacuarea Sevastopolului. Varvara, văduva unui husar mort în luptă pe drumul Constantinopolelui în 1919 părea, în acest lanţ ruginit, disonantă, o verigă prea vie pentru a sta acolo.

Nouă ani. Cum se poate crede aşa ceva? Oare este posibil? Ce am făcut atât de rău? Totuşi, fără să fi comis nicio crimă, mi-am petrecut nouă ani din viaţa mea în picioare, în faţa unei scânduri de călcat, cu un fier de călcat în mână. În primele zile, când mă întorceam acasă, plângeam de neputinţa de a-mi înţelege propriul destin. Apoi a venit ziua în care n-am mai plâns, căci am ajuns la concluzia că ceilalţi aveau dreptate: aveam o muncă sigură, curată, acte în regulă, un salariu care-mi asigura o viaţă convenabilă. Neavând nici învăţătură, niciun talent, nici frumuseţe, ce puteam spera mai mult?

Aşa că puneam bani deoparte, în tot acest timp, nu am cumpărat nimic inutil sau care să fie în plus. Ciorapii, pantofii, rochiile şi lenjeria mea erau de o

47

simplitate perfectă. Treceau ani de zile până să-mi cumpăr o pălărie sau mănuşi. Dădeam bani în casă pentru întreţinerea mea şi a tatălui meu, punând cele câteva bancnote amărâte care-mi rămâneau într-o carte de bucate care se afla pe o etajeră şi de care nimeni nu se mai servea de mult timp. Din câte îmi spuneau alţii, oamenii făceau economii pentru o operaţie, pentru a-şi repara dantura, pentru o călătorie la mare, pentru un bufet nou sau pur şi simplu rezervă pentru bătrâneţe, încă de la început, mi-a venit ideea că aş putea merge cu aceşti bani să văd Italia. Şi ce să văd, de fapt? Nu ştiam nimic despre această ţară – tablourile sau oraşele, sau pur şi simplu nopţile obscure, tufişurile de portocali, chiparoşii din cimitire. Mi se părea că acest vis se va realiza într-o zi: singură aveam să merg în Italia, la Genova, la Roma… ce să fac acolo? Să văd ceea ce nu văzusem niciodată.

În timpul acestor ani, am avut o singură ocazie să-mi schimb viaţa: acum cinci ani, când locotenentul Golubenko m-a cerut în căsătorie. Era una dintre cei mai bravi invitaţi ai Varvarei, proprietarul unui magazin electromenajer. Avea vreo patruzeci de ani. Negricios, păros, isteţ, altă dată un militar îndrăzneţ, acum era mare amator de balalaică, de bucătărie rusească şi de cântece de petrecere.

— Tu o să ţii casă, mi-a spus el. Cu mine şi tovarăşul meu, Vassili Petrovski, o să ai o viaţă ca-n poveşti.

48

Ca să-mi pot petrece restul vieţii aşezată pe un scaun, în loc să stau în picioare, trebuia să renunţ la libertatea mea.

— Mulţumesc pentru onoarea pe care mi-o faceţi, am zis eu încercând să-mi îndulcesc vorbele, nereuşind însă să le fac mai puţin grosolane, dar trebuie să declin această ofertă…

Să declin? De unde auzisem cuvântul ăsta oribil? A doua zi dimineaţă, Varvara mi-a spus:

— Am trei întrebări să-ţi spun: mai întâi, de ce l-ai respins pe Golubenko? în al doilea rând, ai vreun ticălos cu care te culci? Şi în sfârşit, ai de gând să te măriţi vreodată şi, dacă-i aşa, cu ce fel de bărbat ai vrea?

— Oh, fiica mea, Cordelia a mea! strigă tata. Am reflectat în

sufletul şi în mintea mea vreo două minute.

— Mai întâi, am zis eu, pentru că Golubenko e sărac, în al doilea rând, nu mă culc cu niciun ticălos. Şi ca să-ţi răspund la ultima întrebare, nu mă voi mărita decât cu un bărbat bogat.

Spunând asta, m-am dus în colţul meu şi, întorcându-mă cu spatele, am luat de pe etajeră cartea de bucate şi mi-am numărat banii fără să fiu văzută. Erau trei mii trei sute şaizeci şi cinci de franci.

Varvara s-a retras în camera ei de unde un zgomot familiar, hohot de râs sau de plâns, mi-a ajuns

la urechi prin perete. Tata şi Varvara aveau asta în comun. Mai mult, semănau şi la faţă, şi amândoi aveau mâinile ca nişte înotătoare. Din camera ei, mă chemă ca să mă întrebe dacă deja cunoscusem dragostea.

— Ce e dragostea? am întrebat-o eu.

Deodată, amintindu-mi de Ariana, îmi veni gândul să renunţ la călătoria în Italia ca să-i trimit ei banii pe care-i pusesem deoparte.

În viaţa mea la Paris, păstrasem tot timpul o amintire care trăia, respira în mine, şi care când se transforma, creştea, se întărea, când se micşora, se topea, pentru a reînvia din nou. Mă bântuia, uneori mă făcea fericită, îmi oferea certitudinea că ar putea exista între oameni o comunicare serioasă şi tandră, o bucurie când o persoană străină îţi devine brusc apropiată astfel încât îţi atinge sufletul pentru totdeauna, se reflectă acolo pentru a lăsa o amprentă de neuitat.

Această amintire era foarte scurtă, doar o voce care îmi spusese într-o zi, cu seriozitate şi tandreţe: „Bună ziua, Saşa!”; o privire care căzuse asupra mea într-o zi şi rămăsese încremenită în sufletul meu. În sărmana mea viaţă, nopţi întregi au fost umplute de această amintire, pe care o atingeam cu lacrimi şi cu bucurie, la care mă gândeam. Mi se părea că, dacă în timpul întregii mele copilării fusesem puţin îndrăgostită de Ariana, acum eram îndrăgostită de soţul ei; că inconştient căutam să o imit, să rivalizez cu ea. Doar dacă nu cumva era vorba de o curiozitate faţă de viaţa, de destinul lor, faţă de poezia sa ratată, care ar fi putut să se oprească în acest punct.

Puţin câte puţin, am început să asociez imaginea lui Samoilov cu tot ceea ce mi se părea inaccesibil şi sublim, cu lumea aşa cum ar fi putut fi, dar nu pentru mine, cu bărbaţii care ar fi putut exista în viaţa mea, dar nu mi se arătau niciodată. Aveam o intuiţie secretă că dincolo

de realitate şi de evenimentele ei exista o imagine, o melodie. Ca şi cum, în anii cei mai obscuri, cei mai bestiali ai existenţei mele, frumuseţea şi poezia lumii îmi făcuseră cu ochiul, trecând ca un fulger.

Chiar dacă Samoilov nu era un personaj nici prea frumos, nici prea amabil, nici prea simpatic, chiar dacă îi lipsea talentul pentru a-şi scrie poemele sale nemuritoare (nu auzisem niciodată vorbindu-se despre el) eu văzusem ceva în el, fusesem atrasă de lumea asta diferită care dispăruse imediat, şi aceasta într-o epocă în care nici nu îmi imaginam că lumea ar fi putut fi atrăgătoare. Timp de o secundă, am simţit căldura umană a unei persoane care se înclina către mine, în timp ce totul în jur era întunecat şi rece, iar oamenii închişi fiecare ca într-o alveolă în neîncrederea lor. În fiecare zi a vieţii mele la

50

51

Paris mi-am amintit de acel „Bună ziua, Saşa", de sfatul său de a trăi „ca o pasăre în vânt", de a nu mă teme de nimic, de a mă înfăşură în capa noastră creştină, veche de două mii de ani, capa ruptă în două. N-am să spun că amintirea chipului lui, a vocii, nu s-a estompat de-a lungul acelor ani, nu şi-a pierdut forţa pe care o aveau în copilărie. Dar tot ceea ce deşteptase acolo încă trăia, intact, şi uneori înflorea în mine.

Această senzaţie nu avea nimic tenace sau constant. Timp de săptămâni întregi, uita de micul meu suflet ghemuit, apoi deodată, fără niciun avertisment, venea să se înfigă în el ca un ac dureros sau, precum o imperceptibilă lumină fugitivă, îmi traversa gândurile, în câte o asemenea seară, în care îmi venea să ţip de-atâta singurătate, când tata, cufundat într-un somn adânc, în care nu contenea să vorbească, ţinându-şi ochii larg deschişi (căci acum aşa obişnuia el să doarmă), iar camera cealaltă invitaţii Varvarei, pleşuvi sau cu părul alb, ştirbi, cu vocile răguşite, cântau şi beau (chitară, vodcă), împreună cu femeile lor de altă dată care acum erau de mult timp bunici, într-o asemenea seară de Crăciun sau de primăvară, senzaţia aceasta se năpustea asupra mea, mă învăluia, mă lăsa într-o amorţeală preafericită, la limita lacrimilor.

Era în 1939, la sfârşitul lui august. Dintre noi trei, eram singura care lucra. Tata făcea toată ziua

52

pasienţe, sau stătea la masă, ori mergea dintr-o cameră în alta ţinându-se de pereţi. Cu privirea fixă, se uita drept înainte şi nu vedea,

nu asculta şi nu înţelegea nimic, împăturind într-un colţ ziarul din ziua trecută, citea îndelung şi spunea, găsindu-şi cu greu cuvintele: „Nu vom ceda, dacă ar trebui să ne batem contra tuturor, totul e să fim uniţi”. Varvara, bombănind, cârpea sau cosea, spăla rufele şi pregătea masa; în august, a rămas fără să mai aibă de lucru, ceva inacceptabil, şi din nou a bombănit interminabil despre perioada concediilor şi despre inutilitatea ei. Radioul urla un vals de Strauss. Era cald, plictiseală, era praf în oraşul pustiu, în picioare, călcam şi călcam rufele altor oameni, în faţa unui zid alb, îmbrăcată cu un halat alb, pe o masă albă. În jurul meu, alte călcătorese tinere sau bătrâne, grase sau slabe, taciturne sau vorbăreţe care, ca şi mine, câştigau patruzeci de franci pe oră. Timpul se oprise în loc. Aburul care urca din pânza amidonată făcea ca aerul dintre noi să stagneze. Căldura plitei pe care se încălzeau fiarele de călcat şi cea a feţelor noastre stacojii, şuieratul fiarelor care loveau cu mici zgomote marginea scândurilor de călcat şi, în momentele de linişte, tic-tac-ul pen-dulei din biroul patronului: toate astea rămâneau neschimbate de ani de zile şi, fără îndoială, pentru ani de zile de acum înainte. La ora şase şi jumătate.

„— ” –,. 53

ne apucam să facem curăţenie, la ora şapte ne întorceam. Clătinându-mă de oboseală, târşâindu-mi picioarele umflate de oboseală, parcurgeam cele câteva sute de metri care mă despărţeau de casă. O mulţime de femei ieşeau la acea oră din fabrica de mezeluri, fiecare dintre ele semănând cu mine într-o oarecare măsură, cel puţin aşa mi se părea, sau cel puţin aşa aveam impresia la acea dată.

În ziua aceea, veneau în întâmpinarea mea, cu faţa descompusă, marcată de teamă şi de griji. Radioul urla în cafeneaua mică, nimeni nu se oprea ca să asculte, deja se putea ghici totul. „Tot ea este” spunea cineva care se apleca pe fereastră, iar altcineva, din stradă, îi răspundea: „Da, tot ea e, am plecat să facem o plimbare”. Toţi semănau cu toţi, toate semănau cu toate. Bărbaţii cu un aer rătăcit, femeile care păreau terorizate. Emoţia îi întinerise pe cei mai bătrâni, îi proiectase din nou în viaţă. Tinerii, cuprinşi de disperare, cu feţele slăbite, trase, întunecate, păreau bătrâni. Seara toridă se înfipsese deasupra oraşului, fără nicio adiere de vânt. În crepusculul lent al străzii noastre cineva hohotea sub portalul unei mari clădiri cenuşii.

Seara, după cină, am ieşit din nou. Trei seri la rând, până duminica, am mers la plimbare, în colţul străzii Vaugirard, sub cei trei

platani (se plănuise aici o piaţetă care nu fusese făcută niciodată), se
54.

aduna micul grup de prieteni ai Varvarei, care vorbeau blând, în ruseşte: Musia Mecerskaia, Petrov, von Moor, unchiul Droză în salopetă de lucru, madam Ciurciurazova cu fiica ei debilă mintal, amândouă în papuci şi despletite, Vasia Vostronov, Petia Poleceatov şi alţii, toţi fie îmbătrâniţi, fie cu feţele şi trupurile ciudat întinerite, chemându-se pe numele mic ca în vremurile bune, dar mie spunându-mi „Alexandra Evgheevna" ca şi cum aş fi făcut parte dintr-un alt regiment. Am petrecut acolo trei seri, iar duminica, am mers pe străzile răsunând de hohote, de gemete şi de urlete, apoi m-am trezit într-o gară în care nimeni nu asculta şi nici nu răspundea nimănui şi unde, ameţită de nefericire, toată lumea se îngrămădea într-o mulţime mişcătoare animată de îmbrăţişări de adio, înainte de a se înghesui în trenurile ticsite.

Şi cerul acela, neschimbat, neschimbător. Am avut sentimentul că în seara aceea, în loc să întorc pagina, mă întorsesem eu cu o jumătate de carte înapoi, că evenimentele vechi de un sfert de secol renăşteau în foşnetul paginilor şi că o mână grea ne conducea către repetiţii demult trecute, înspăimântătoare şi iritante. Capcana se închidea din nou, uşa se trântea. Nu mai exista scăpare pentru şoriceii iscoditori cu ochii vii: în acel moment, gesturile şi faptele noastre erau dinainte determinate. Totul se sfârşise acum, iată-ne striviţi, puşi la zid, încolţiţi.

55, în iarna aceea, disperată ca toată lumea din jurul meu, m-am cufundat într-o indiferenţă completă şi solitară. Nu mai puteam pune nimic deoparte, pentru că acum eram singura din familie care avea de lucru. Tata era bolnav. Varvara care, îmbătrânind, aproape că nu mai avea nicio familie la care să meargă să facă menajul, se ocupa mai mult cu tata şi cu întreţinerea casei noastre. Când mă întorceam acasă, se purta cu mine ţinând cont de ceea ce eram, şi anume adevăratul şi singurul susţinător al familiei. De altfel, mai puteam să visez la Italia? Mai puteam visa la ceva, la orice? Visele mi se risipeau în vidul veşnicului crepuscul. Visele mele de copil fuseseră de ajuns ca să umple două duzini de ani. De când Ariana ne părăsise şi de când nu-l mai văzusem pe Samoilov, se stinsese o stea, dar lumina ei continuase să strălucească în depărtări inaccesibile, în prezent, după legea implacabilă care face ca totul să se sfârşească, această lumină era pe

punctul să se stingă.

Papa a murit în timpul catastrofei din iunie, ca şi cum n-ar fi putut să o suporte. Şi totuşi, ce avea de a face catastrofa cu el, şi el cu ea? în acea zi, am scos din cartea de bucătărie banii pe care-i pusesem deoparte, înmormântarea costa aproape jumătate. Varvara, cu faţa murdară, încălzită, umflată, cu părul desfăcut, stătea în faţa mea cu mâna întinsă

56

şi, mută de uimire, lua bancnotele una câte una. Apoi, se aşeză pe patul meu şi izbucni în hohote de plâns, dar nu plângea din cauza tatălui meu, ci din cauza mea, dacă era să crezi cuvintele întretăiate de planşete:

— Ea economisea! Economisea! Cine şi-ar fi închipuit o asemenea înţelepciune? Cum a reuşit să suporte? Nu şi-a luat palton de iarnă, nu şi-a luat concediu niciodată, şi ea punea bani deoparte… Ca o franţuzoaică! Cum ai ajuns aşa? Ah, noua generaţie, sunt doar nişte maşini, nu sunt oameni! Nicio pasiune, nicio nebunie, doar raţiune, calcul! Pe vremea noastră, oamenii ştiau să trăiască! Nu ne gândeam la ziua de mâine, profitam cât puteam de tot ce ne oferea viaţa… Habar nu aveam ce sunt economiile! Astăzi, toată lumea se gândeşte la zile negre… Eu la vârsta ta numai la prostii mă gândeam! Bine, măcar nu-l îngropăm pe tatăl tău la groapa comună! auzi la ea, punea bani deoparte! auzi, Eugen, prietene, Saşa a noastră punea bani deoparte!

Tot tânguindu-se aşa, se retrase în camera ei în care se afla tatăl meu mort, şi mai vorbi o vreme, suflându-şi nasul, apoi se duse să-şi vadă de treburile ei.

Era întins într-o rază de soare, chipul lui căpătase un aer nobil care-i lipsise tot timpul cât trăise, cu pleoapele uşor întredeschise. Mâinile lui ca nişte

„.” 57

Înotătoare erau legate cu o sfoară, picioarele şi bărbia la fel. Parcă ar fi fost înfăşurat din cap până-n picioare în fese precum, altă dată, mumiile antice. „Oh, fiica mea, oh, Cordelia mea!” îmi şoptise cu o seară înainte, şi am plâns amintindu-mi asta, pentru că ştiam că se gândea la Ariana. Pe pieptul lui am găsit crucea de botez şi un medalion şters, cu două fotografii: una a mamei, cealaltă a Arianei, pe care fără îndoială o aşezase acolo în Rusia. Le-am pus la gât pe amândouă, şi timp de câteva zile le-am simţit cum mi se încurcau în

ţesătura sutienului.

A fost o înmormântare ciudată, într-o dimineaţă limpede şi însorită, am văzut venind doi funcţionari de la pompele funebre, într-un dric. L-au pus pe tata în sicriu cu ajutorul portăresei, s-au aşezat în maşină şi ne-au poftit, pe Varvara şi pe mine, să stăm în spate de o parte şi de alta a sicriului, înaintam încet, ne ţineam de sicriu, cu picioarele atârnându-ne, şi îi mulţumeam lui Dumnezeu pentru că totul se aranjase atât de bine. Pe străzile pustii ale Parisului nu erau decât santinelele germane. Nu ştiu de ce, îmi amintesc mai ales piaţa Bisericii din Montrouge, unde nici în faţă, nici în spate, nici în stânga, nici în dreapta nu se vedea nici ţipenie de om. Avenue du Mâine era pustie cât se vedea cu ochii, pe Avenue d'Orléans tropăiau doi soldaţi germani în ţinută de luptă. Ne-au cerut permisul şi ne-au lăsat să trecem

58

mai departe. Bulevardul exterior, la stânga şi la dreapta, îmi amintea prin absenţa oricărui trecător un film pe care-l văzusem cu câţiva ani în urmă, un film în care un savant cufundase în somn întregul Paris, şi numai o pereche de îndrăgostiţi care se aflau la ultimul etaj al turnului Eiffel rămăseseră treji.

Spălătoria se închise exact opt zile, apoi îşi reluă activitatea, cu deosebirea că acum se spălau rufele soldaţilor germani, şi trebuia să avem tichete pentru raţiile de săpun şi de detergent, ca şi pentru combustibilul pentru încălzire. Rufele erau aduse într-un camion mare, care apoi se întorcea să le ia, spălate şi călcate.

A fost începutul unei ierni lungi, fără pâine, fără grăsime, fără lână, fără cărbuni. Puţin câte puţin, ustensilele noastre domestice cele mai simple au început să refuze să mai funcţioneze: se stricau, se deformau, se rupeau, iar noi nu aveam altele ca să le înlocuim. Semn al unei nenorociri iminente, chibriturile, ca şi altă dată în Rusia, nu se mai aprindeau. Eram acum singure, Varvara şi cu mine, iar seara, întorcându-se, găseam două tacâmuri pe masa noastră de bucătărie cu trei picioare. Ne aşezam la masă faţă în faţă. Era grasă şi şchiopăta, dar nu trecea nicio zi fără să-şi fardeze ochii. Acum îi era ruşine de micile ei pasiuni, care, totuşi, nu mer

59

rgeau mai departe decât să bea un pahar, să fumeze o ţigară şi să-şi petreacă din când în când câte o seară între patru ochi cu von

Moor, pleşuv şi prăpădit, la lumina abajurului. Eu eram slabă, dar zdravănă, cu un păr fără culoare şi un chip croit grosolan, asimetric, cu trăsăturile ceva mai mici pe partea stângă. În mod invariabil îmbrăcată cu o fustă verde-închis şi o jachetă cenuşie, mai răsfoiam câte un roman împrumutat de la bibliotecă (Varvarei îi plăcea ca romanele astea să fie despre viaţa unor conţi sau a unor prinţi). Sau mânuiam nişte cărţi de joc vechi, grăbită să fac o pasienţă, singura pe care o ştiam, înainte de sosirea lui Petrov şi a lui van Moor care i mergeau să joace mingea.

Degetele Varvarei, înnegrite, umflate de frig (dar cu degetul mic îndepărtat de celelalte, ca şi înainte) ţineau o ceaşcă plină cu o băutură suspectă, cu iz de rozmarin sau de piper, în care sfârâia topindu-se o pilulă de zaharină). Felii subţiri de pâine râncede, tăiate strâmb şi unse cu marmeladă de mere, însoţeau ceaiul. De obicei, toată lumea se îngrămădea în bucătăria mică, unde era cel mai cald pentru că acolo ardea gazul. După ce au plecat invitaţii, ne-am dezbrăcat ca să ne facem rapid toaleta în chiuveta cenuşie, apoi să alergăm spre camerele noastre unde, sub cuverturi, în paturile îngheţate pusesem o sticlă de apă caldă. Invitaţii ieşeau pe scara întunecată, scă

pârâu un chibrit căutând o lampă, care, o dată găsită, refuza să se aprindă, aşa cum toate lanternele, lămpile sau brichetele refuză să se aprindă pe asemenea vremuri de nenorocire.

Noaptea de toamnă era fără lumină, fără umbre, fără voci, ne-am fi crezut în mijlocul unei câmpii sau al unei păduri. Doar puţin să fi strălucit luna, toată lumea îşi lua inima în dinţi, mergea cu paşi mari, şi atunci era o adevărată plăcere să mergi pe străzi; în serile ploioase, nu se mai auzeau trecătorii, şi se întâmpla să dai piept în piept cu unul; atunci, căldura greţoasă a corpului unui străin te lovea drept în faţă, greutatea lui îţi strivea corpul. După Anul Nou, pentru că ninsese, câteva nopţi fuseseră luminate de pete albe, ca nişte reflexe de stele. Şi trebuia să ne convingem, împiedicându-ne de gunoaie sau pipăind colţurile clădirilor, că era chiar Parisul acela, Parisul de mătase, dantelă şi şampanie, şi nu Oboian sau un alt oraş rusesc între plecarea ruşilor albi şi venirea celor roşii; că nu eram în 1920, ci în 1940, 1941, 1942 şi că Pământul se învârtea în jurul Soarelui.

Conversaţiile, fie că erau elevate sau *terre-à-terre*, îmi aminteau şi ele de copilăria mea din Petersburg: în primul caz, auzeam că nouă

zecimi din întreaga populaţie trăise întotdeauna în mizerie: acum era rândul nostru, al celor care trăiam în Paris! În cel

61

de-al doilea, oamenii se întrebau unde să găsească unt, când va începe sezonul cartofilor. De pe o zi pe alta, se vedeau sfărâmându-se legături care păreau eterne: cuvântul „arestare" devenise monedă curentă, şi în această viaţă precară, petrecută în foame şi frig, orice luminiţă de amintire şi speranţă murea în mine.

În iarna aceea, mai mulţi dintre prietenii noştri au plecat: unii au găsit de lucru în Germania, alţii s-au alăturat trupelor ruseşti, alţii s-au refugiat în sud. Nu o mai vedeam pe Musia Mecerskaia, o ţigancă cu cercei lungi, nici pe Petia Poleceatov, un mincinos plictisitor şi bulimic, nici pe unchiul Droză, cavaler al ordinului Sfântul Gheorghe şi şofer. Apoi veneau Petrov şi Van Moor, amândoi angajaţi într-un atelier de reparaţii aproape de un garaj german. Aduceau când o căpăţână de varză, când un kilogram de zahăr, sau de-a dreptul un fals talon de aprovizionare, şi eu le plăteam pe toate astea. Când nu-mi ajungea salariul, luam bani din cartea de bucate.

Varvara şchiopăta între bucătărie şi celelalte camere, scutura scrumul ţigării pe o turtă de ridichi negre, fără pic de unt. În aceeaşi bucătărie, agăţasem chitara care îi plăcea lui Petrov să o ţină în mâini, deşi habar n-avea să cânte. Aşezat în jurul mesei pe scaunele şubrede, între pereţii lucitori, de

62 *y*.

un maron închis, micul grup îşi turna în pahare „vin adevărat" mânca nişte castraveciori care trosneau în dinţi, beau uneori şi câte opt ceşti de ceai. Varvara, care băuse şi fumase, râdea cu hohote ameţite. O porecleau Barbichonne, ca în urmă cu patruzeci de ani. Cred că erau geloşi unul pe altul. O luau de talie pe rând, îi făceau semn cu piciorul pe sub masă, îi sărutau degetele crăpate şi umflate. Von Moor, în mod evident, avea asupra ei mai multe drepturi decât Petrov: îi auzeam uneori schimbând aluzii pasionate, pline de sens. Atunci, Petrov se încrunta şi trăgea de corzile chitarei, mai-mai să le rupă.

— Veniţi şi dumneavoastră lângă noi, onoraţi-ne cu prezenţa! strigau amândoi.

Nemaiavând unde să mă ascund în apartamentul rece, am venit lângă ei în bucătărie.

— Alexandra Evgheevna, nu ne judecaţi cu severitatea tinereţii.

Pasiunea e viaţa, cum a spus un spaniol.

M-am aşezat între ei doi. Petrov, mic şi slab, cu buzele teribil de groase, cu ochii galbeni ca floarea-soarelui, mă săruta pe umăr, prefăcându-se că e beat. Varvara, cu un aer languros, îi dădea peste mână cu batista ei puternic parfumată, dar care nu era prea curată. Pe masă, erau două sticle, în general, pentru a nu murdări faţa de masă cerată cu flori, Varvara punea sticlele pe nişte plicuri vechi, în ziua

: 63

aceea, fără să încerce cea mai mică jenă, strecurase sub sticlele de vin roşu o scrisoare nedezlipită, care-mi era adresată. Când îşi dădu seama, era deja pătată de vin.

— Iartă-mă, Saşa, îmi pare rău! strigă Varvara. Scrisoarea e de trei zile aici, căzuse în spatele pâinii. Am uitat să-ţi spun.

— E factura de gaz? întrebă Van Moor, cu un hohot de râs gros.

— Impozitele, răspunse Petrov, apoi îmi întinse cu amabilitate o furculiţă murdară ca să desfac plicul cu ea.

Era un mesaj scurt. Cu cât o scrisoare se lasă mai mult aşteptată, cu atât este mai scurtă. De fapt, scrisoarea asta nici nu trebuia să-mi fie adresată, atâţia ani trecuseră…

Dragă Alexandra Evgheevna.

Voiam să te întâlnesc. *Ştiu demult că eşti la Paris şi dumneata*, *chiar te-am zărit acum doi ani pe stradă*. *Nu aş fi*, *totuşi*, *uimit dacă mi-ai purta pică*. *Te voi aştepta sâmbăta următoare la cafeneaua din colţ*, *aproape de casa în care locuieşti*, *în jurul orei nouă*. *Am ceva să-ţi povestesc şi am să-ţi cer şi o favoare*, *o chestie de conştiinţă*. *Dar poate că nu-ţi mai aminteşti de mine*? *Sunt soţul surorii dumitale*, *Ariana*.

Serghei Samoilov

64

După ce am recitit această scrisoare de zece ori, am înţeles două lucruri esenţiale: că Ariana nu mai era cu el şi că se afla la Paris de mult timp, şi că nici măcar nu se gândise la mine.

Cu scrisoarea lui Samoilov în mână, am plecat din bucătărie, m-am dus în camera mea şi am rămas mult timp acolo, în frig şi în întuneric. Mă întrebam cu uimire cum de nu presimţisem nimic. Totul era acolo, obscuritatea, frigul, starea aproape de foamete, aproape de teroare: chibriturile nu se mai aprindeau. Din acest tablou nu lipsea decât el. Totuşi, ce surpriză imensă fusese scrisoarea asta pentru mine! Am deschis radioul, încetişor am rotit butonul în căutarea unui post.

Deodată, cineva spuse tandru, cu toată convingerea de care este în stare o voce omenească:

Tu eşti? *Eşti acolo*? *îţi jur că te aştept*, *am pregătit totul pentru venirea ta*. *Portocalii înfloresc în grădini*, *se vedea marea prin ferestrele casei albe*. *Ştii*, *seara în grădină se văd zburând libelule albastru-închis*, *cum n-ai văzut niciodată*. *E timpul să vii*, *grăbeşte-te*!

Un moment de linişte. Un ropot de aplauze şi, se pare, foşnetul unei draperii care cade.

Mă văzuse cu doi ani înainte, şi nici măcar o singură dată nu se gândise la mine.

De altfel, de ce s-ar fi gândit? Ce motiv ar fi avut să-şi amintească de faptul că soţia lui cu ochii al

66

baştri, fragilă şi impulsivă, avea o familie, un tată nebun, care o ţinea în ghearele lui, şi o soră sau un frate de o vârstă incertă? Ea însăşi îi părăsise fără prea multă greutate, lăsându-le scrisorile fără răspuns, ca şi cum n-ar mai fi existat în viaţa ei. Acum aparţineau unei alte lumi şi, cine ştie, ar fi fost poate şocaţi să audă că Ariana ajunsese o actriţă oarecare, jucând mai întâi în piesuliţe străine de doi bani, mai apoi în spectacole grosolane şi romantice de propagandă; că ei doi se târâseră din teatru în teatru la Petersburg, apoi în Crimeea. Voia să lucreze cu Tairov, dar nu putuseră să spargă barierele Moscovei. Mai mult de câţiva ani, jucaseră la Simferopol. Ariana se îmbolnăvise de tifos acolo şi murise.

Samoilov (era în 1928) se mutase cu sora lui la Tver. Acolo fusese arestat pentru o afacere în care fusese amestecat soţul surorii lui. N-a făcut decât câteva luni de închisoare, apoi, lucru excepţional, a mai fost un proces în urma căruia a fost deportat la canalul Bielomor, unde a întâlnit adevăraţi deţinuţi politici, mai ales membrii de secte, precum cei-fără-de-preot şi adventiştii. Şi într-o zi, prin zăpadă şi taiga, pădurea virgină din Carelia, a trecut drumul Murmank, a ocolit lacul sublim şi încremenit la care va trebui să se întoarcă într-o zi, şi a văzut în depărtare nişte soldaţi cu caschete pe cap.

67

care păzeau frontiera. Văzuţi de la distanţa aceea, din desişul în care se ascundea, păreau a avea capete de câine. Săbiile lor curbate, ca nişte cozi de câine, se iveau de sub pulpanele mantalelor. Din tufiş în tufiş, cu o bucată de pâine ascunsă în sân, a ajuns la o colibă mică

ridicată pe butuci, cu obloane drăguţe şi o uşă vopsită în albastru şi roşu. Un fum albastru ieşea din căminul lustruit, vântul flutura un drapel. Era un post al poliţiei finlandeze.

— Iar dumneata deja te gândeai la o casă din poveşti, cu un pitic făcut din turtă dulce?

Doi ani la Helsinki, cinci la Berlin, lucrase ca hamal, clown, şofer, machior într-un teatru.

— Am venit la Paris, dar să rămân aici toată viaţa… nici nu mă gândesc. Nu se ştie niciodată, poate am să plec foarte repede de aici, n-am mai nimic de făcut în oraşul ăsta… Unde să plec? Doar în Est, bineînţeles. Nu-mi plac oceanul, insulele, îmi place să simt pământul sub tălpi. Mai întâi, trebuie spus că m-am grăbit… De fapt, aş fi putut să plec chiar înainte, dar nu era o adevărată… o adevărată necesi…

Abia atunci am remarcat felul său particular de a vorbi, fără a-şi termina cuvintele.

— Am să-ţi explic motivele mele. E foarte important pentru mine. E ceva imperios… e…

Înconjură cu braţele măsuţa pe care stăteau paharele noastre de bere şi o strânse foarte tare.

68

p-ţi

Hî

Mi-l aminteam nu prea frumos, palid, cu nasul roşu, nu prea tânăr de pe atunci, cu surâsul ştirb care îi urâţea faţa. Nu se schimbase. Ca şi altă dată, ochii lui inteligenţi, strălucitori, priveau drept în adâncul sufletului meu.

Vedeam la el acest nu ştiu ce uzat specific ruşilor, această uzură particulară care se naşte din exil şi nu poate sfârşi decât odată cu sfârşitul exilului. Nu-i scăpau decât cei care trăiau foarte bine – care erau foarte bogaţi – şi derbedeii, restul celorlalţi fiind pentru totdeauna marcaţi de pecetea uzurii, începând cu spatele lucind de vechi ce era al hainei, cu subsuorile mirositoare, până la manşetele găurite, la cravatele aflate la sfârşitul existenţei lor, la batistele cenuşii. Chiar dacă Samoilov îţi făcea mai degrabă impresia unui actor sau a unui comisionar decât a unui fost ofiţer sau zidar, părea cu toate acestea uzat, precum toţi prietenii Varvarei.

— Mă uit la puloverul dumitale cenuşiu, i-am zis, şi mi se pare că este acelaşi de pe vremuri, îţi mai aminteşti de Capa găurită?

El dădu din cap.

— N-am purtat niciodată capă.

— Nu zic că ai purtat capă, ci ai scris un poem pe tema asta. Nu-ţi aminteşti, era vorba despre Lear şi despre Don Quijotte?

Se uită la mine cu atenţie. Deodată ceva îi trecu, prin privire, o luminiţă i se aprinsese în amintire.

70

— Nu eu, Zvonkov a scris asta. Zvonkov era unul dintre prietenii mei, a murit deportat.

— Ba nu, dumneata ai scris poemul, sunt sigură. Cum ai putut să-l uiţi? Era vorba despre o pelerină demodată, găurită, care nu mai poate fi reparată.

— În prezent nu a rămas din ea decât o gaură, zise el cu o strâmbătură.

Am tăcut. Mă gândeam la Ariana, la faţa ei transparentă, la pieptul ei care lăsa să treacă lumina când se spăla în lighean; şi la acea seară în care, înnodându-şi panglicile pălăriei, îşi ridicase bocceaua pe braţ, cu gestul etern al femeilor, pentru a ne părăsi. Mă gândeam, la Samoilov, care trecuse demult de jumătatea vieţii, pentru care această întâlnire avea, fără îndoială, un sens pe care eu nu-l percepeam. Mi-am spus că se uita la mine fără să mă vadă.

Eu, care nu mă las emoţionată de nimic, eu, de obicei atât de calmă, eram teribil de emoţionată în seara aceea, ca şi cum ar fi fost vorba de ceva foarte important. Asta m-a împiedicat să-l ascult cu atenţie, îmi amintesc: o lampă abia luminând cafeneaua în care duhnea, petele de mucegai de pe pereţi. Şi el, care în copilărie mi se păruse atât de înalt, acum nu mai era la fel.

— Te-am chemat aici pentru ceva de care îmi pasă foarte tare, Alexandra Evgheevna, şi care, în plus, e

71

foarte urgent. Aş vrea să-i cer iertare tatălui dumitale. Să-i cer iertare, fără fasoane, ca un păcătos care se căieşte. Ai putea să mă ajuţi?

Fără îndoială că am avut un aer surprins.

— Am greşit foarte tare faţa de el, m-am încărcat sufletul cu un mare păcat. I-am luat fata: e mai rău ca un furt, aproape ca o crimă. Cu cât trece mai mult timp, cu atât asta îmi apasă sufletul mai tare.

Atunci am izbucnit în râs.

— Crezi în prostiile astea pe care le spui? Eşti nebun! E posibil să mai creadă cineva aşa ceva?

Dădu drumul mesei pe care o strânsese până atunci cu putere.

— Nu ştiu ce să răspund, zise el. Mai bine să nu spun nimic. Sau mai degrabă da, mai sunt mulţi care cred asta, n-ai dreptate să crezi că nu mai sunt. De fapt, după cum bine ştii, mai sunt câţiva. Şi de altfel, dacă n-ar mai fi deloc, lumea asta ar fi foarte urâtă.

Am întins mâna către un vechi portţigaret de unde tocmai îşi luase o ţigară. Deodată, am simţit că nu aş fi îndrăznit să mint.

— Da, e uimitor, dar nu m-aş simţi în largul meu, mi-ar păsa să ştiu că totul s-a sfârşit de-a binelea.

Abia dacă îmi auzi răspunsul. Acum îi trecea prin minte altceva.

— Ai pe cineva care-ţi este foarte apropiat, foarte drag? Nu? Gândeşte-te la mama dumitale. Trebuie să ţi-o aminteşti cumva. Imaginează-ţi că lumea ţi-ar

72:

spune că era o necredincioasă, că hulea cele sfinte; nu e ca şi cum ar afla cineva că tatăl lui a suferit de sifilis? De ce sperăm totdeauna ca o mamă să fie pioasă şi să ştie să se roage pentru noi? Şi că o va face şi de pe lumea cealaltă, chiar puţin de tot… Am ridicat din umeri, fără să spun nimic.

— Ştii, chiar şi cel mai rece dintre bărbaţi, cu o inimă de piatră, ar vrea ca iubita lui să ştie să-i vorbească lui Dumnezeu şi să-i înveţe şi pe copiii lui. Am cunoscut unul în închisoare. Un membru al unei secte i-a dăruit o Evanghelie, iar el a omorât un şoarece cu ea. Îi era frică de şoareci. Noaptea a auzit un zgomot, s-a ridicat, a aruncat cu Evanghelia în şoarece şi l-a strivit pe loc.

Îşi recapătă suflul, mai bău o gură de bere.

— E uimitor, am zis eu ridicând din umeri, e uimitor, Serghei Sergheevici, să te gândeşti la asemenea lucruri, să vorbeşti despre ele. Să vrei să ceri iertare. Numai că tatăl meu…

Dar el mi-a tăiat vorba.

— În Nord, în lagăr, am cunoscut nişte oameni extraordinari. Aş putea să-ţi povestesc…

Dar deodată, în cafeneaua mică şi afumată, începu o agitaţie. Cineva pierduse o umbrelă. A trebuit să ne ridicăm de la mese. Un băieţel trecea în patru labe pe sub banchete; un câine păros, dormitând lângă soba cu focul stins în ea, îşi deschise ochii plini de puroi. Am

văzut tremurând draperia

73

l

— Un vechi acoperământ de biliard rupt – care acoperea uşa şi ascundea lumina mov a felinarelor. Un client intră, altul ieşi. Se simţea, ca în toate micile cafenele pariziene, un miros de vin trezit. Picioarele noastre alunecau pe resturi umede care nu mai fuseseră măturate de nu se ştie când. În fiecare clipă privirile ni se opreau pe cârpele ude cu care, din timp în timp, acelaşi chelner ştergea apa care şiroia din colţuri.

Cum se întâmplă adeseori, auzeam vocea lui Samoilov fără a-i putea distinge vorbele, îşi întrerupse povestirea într-un punct fără îndoială decisiv, şi îşi trecu mâinile peste obraji… Eram foarte emoţionată de această întâlnire. Din nou mă gândeam la Ariana, la Sinferopol, unde era un cimitir, iar în acel cimitir era mormântul surorii mele. Brusc, m-am trezit şi am ascultat. Samoilov vorbea de două femei pe care le cunoscuse în Nord, la o exploatare forestieră:

— Atunci, şeful lagărului, o brută, un călău, le-a spus să vină şi le-a ordonat: Drace, de ce sunteţi voi atât de supuse, vă bucuraţi de orice, nu vă e teamă de corvezi, vă daţi raţia altora, suportaţi tot felul de umiliri, vi se vede pielea prin zdrenţe… Răspundeţi, ticăloaselor! Iar ele au răspuns: Pentru că noi credem în Domnul nostru Iisus Christos…

Mâinile lui Samoilov eram mari, subţiri şi curate, cu o verighetă fină pe inelar. Mă întrebam de

74

unde o avea. Şi ce făcea el toată ziua, unde locuia? Vorbea de un anume Vladimir Borisovici, student la seminar, care din 1919 era mutat din lagăr în lagăr. Din toată povestirea nu am reţinut decât numele lui lipsit de orice interes, căci Samoilov vorbea din ce în ce mai mult, pradă unei flăcări surde şi misterioase, împingea cuvintele în faţa lui, le parcurgea pentru a reveni imediat la ele, le lăsa uneori neterminate. Faţa lui slabă îmi era acum complet străină. Deasupra urechii, vedeam cele câteva fire albe.

Deodată se opri, ca şi cum s-ar fi împiedicat de un prag invizibil.

— În sfârşit, asta e. Să ne întoarcem la oile noastre, ţi-am risipit prea mult timp. Probabil că eşti ocupată. Aş putea să-l văd pe tatăl dumitale? Vreau, trebuie să-i cer ier… Am răspuns: – Tata a murit.

Nu se clinti, doar păli puţin. Am înţeles că ochii lui inteligenţi,

strălucitori, nu lăsau să se ghicească nimic din ceea ce gândea sau simţea.

Aşa deci, pronunţă el lent, cu voce joasă, în acest caz, scuză-mă că te-am deranjat degeaba.

Asta era tot. Pregăti un mic fişic de monede ca să plătească cele două pahare de bere. Apoi ne-am strâns rapid mâinile, cu putere, el a luat-o la stânga, iar el la dreapta. Era atât de întuneric că nu mi se vedea faţa.

75

În ziua aceea bucătăria era afumată şi înăbuşitoare, căci Varvara făcea clătite. Petrov, von Moor şi Vasia Vostronosov, care se întorsese din Bretania în vacanţă (cu o cicatrice care-i brăzda faţa, amintire de la Kaledin) erau deja la al treilea pahar. M-am aşezat înghesuită între ei, am băut, şi în curând râdeam ca o nebună văzându-l pe von Moor înfăşurându-şi clătită pe furculiţă. Râzând, mi-am auzit râsul cum dădea în plâns ca hohotele tatălui meu şi ale Varvarei: era o trăsătură de familie. Mi-ar fi plăcut şi mie, ca şi lor, să fac pasienţe. Un vag sentiment de neputinţă de a schimba ceva, orice, în viaţa mea mă făcu să râd şi mai tare. Dar era mai bine să râd cu toată lumea decât singură, în camera mea care nu era încălzită toată iarna, să plâng sub cuvertura fină cu dungi, cu capul înfundat în perna tare. Căci aceasta era, şi aşa este şi acum viaţa mea.

Obiectele din junii nostru se fac tot mai fragile. Fiecare dintre ele este unic şi nu va fi înlocuit. Persoanele sunt din ce în ce mai transparente. Văzându-le plecând, crezi că se vor întoarce în curând. Totul dispare: pâinea, hârtia, săpunul, petrolul şi aurul. Lumea însăşi merge spre pieire, şi în această dispariţie generală, o lumină binecuvântată care emană nu de la o stea care s-a stins demult, ci de la o ceaţă înstelată atât de tremurătoare, străluceşte din nou pentru mine, atât de slab.

76

f; t t-j-jMrtj

Nu ştiu când şi cum a reapărut: nu mai am privirea pătrunzătoare de altă dată, flerul, sensibilitatea infailibilă a copilăriei. Dar ştiu că prin viaţa mea neagră, aşa cum o trăiesc eu, în timp ce mă şubrezesc, mă abrutizeze, îmbătrânesc, o pândesc cu o forţă şi o flacără deosebite. Acest ceva care faţă de tot şi contra a tot, reînvie în mine ca acum douăzeci de ani, s-ar putea numi, deşi pare foarte imprecis şi

greoi, o aspiraţie la noblețe, o sete de înţelepciune, de dragoste, de adevăr. Aceste cuvinte, departe de a voi să însemne lucruri diferite, nu sunt decât părţi ale unui tot infinit prin faţa căruia trec fără să-l văd. Într-adevăr, se poate vorbi de noblețe, dacă meschinăria şi sărăcia o fac atât de imposibilă? Ce înţelepciune să găsesc în munca mea la spălătorie, în serile petrecute la bucătărie cu mătuşa mea? Unde este dragostea, care nu m-a interesat niciodată? Şi cum ar putea să mă atingă adevărul, la care nu am reflectat cu adevărat niciodată? Dar ca şi în urmă cu douăzeci de ani, sensibilitatea sterilă a sufletului meu se ascute din nou: în acest grad, fără îndoială că nu se întâmplă decât de două sau trei ori într-o viaţă de om. Şi ceva mă face să cred că într-o zi, poate în 1960, îmi va fi dat, încă o dată, să trăiesc o senzaţie asemănătoare.

Dar unde va fi atunci Samoilov, şi cum îmi va face semn?

1941 – 1942
78
Tipărit la:
S.C. TIPOGRAFIA S.A. Slatina
Imm*m* 050° Olt-Teleton: 02 ««5350; 413855; Fax. 0249438050 emad: t.pografiaxnet.ro; http://w-w. fipografia-slafină.ro
MINA BERBEROVA
Romanul de capa şi lacrimi olî: r sdr. jî nî e*» nof –,.
Avosiaa? i
Redactor: Adriana NEGRICI
Tehnoredactare şi copertă: Constantin NIŢĂ Ilustraţii: fragmente din picturile lui Maurice Utrillo
Nina Berberova.
De cape et de larmes.
Copyright ACTES SUD, 1990
Copyright pentru versiunea în limba română:
Univers, 2004
Str. Ionel Perlea, nr. 8, sectorl, Bucureşti e-mail universme.ro